

Karl Ludwig Gieseckes mineralogiske rejse til Færøerne i 1805

Gunni Jørgensen

Úrtak

Í 1805 kom tann týski gimsteinahandilsmaðurin Karl Ludwig Giesecke til Føroya at savna mineralir og at kanna jarðfrøðina her. Navn hansara er tengt tætt at vísindaligu søgu Grønlands, og í 1813 varð hann professari í steinafrøði í Dublin. Tíverri er ferðafrásøgn hansara frá Føroyaferðini seinni burturblivin, men skjøl á danska skjalasavninum geva eina ábending um ferðaleið hansara av oyggj í oyggj og um, hvussu umstøðurnar hjá honum vóru at ferðast her.

Abstract

In 1805 the German mineral dealer, Karl Ludwig Giesecke, whose name is inseparably tied to the scientific history of Greenland and who in 1813 became Professor of Mineralogy in Dublin, visited the Faeroe Islands in order to collect minerals and make geological observations. His report of the journey is unfortunately later lost, but papers in the Danish Record Office throw light on his travelling routes from island to island and on the conditions offered to him during his stay.

Mineralogen Karl Ludwig Giesecke (fig. 1), som inden for det danske riges grænser bedst er kendt for sin geologiske virksomhed i Grønland og sin »Mineralogisches Reisejournal über Grönland 1806-13«, foretog i 1805 en geologisk indsamlings- og undersøgelsesrejse til Færøerne, en begivenhed, der oftest helt udelades i skildringer af Gieseckes liv eller kun nævnes ganske flygtigt. Dette er forståeligt, eftersom hans indberetning med bilag angående denne rejse senere er forsvundet.

Og skulle han have ligget inde med kopier af indberetningen, må disse formodes at være gået tabt ved englændernes bombardement af København i 1807. Da han rejste til Grønland i 1806, efterlod han nemlig nogle af sine ejendele, herunder mineralsamlinger, i Sankt Petri præstegård, som brændte under bombardementet.

I det danske Rigsarkiv findes der imidlertid andre papirer og dokumenter, der kan kaste lidt lys over dette ellers dunkle kapitel i Færøernes geologiske udforskningshistorie. En del af disse papirer findes i håndskreven kopi i Københavns Universitets Geologiske Museum. Disse papirer – regninger, kvitteringer, breve – gør det muligt at rekonstruere Gieseckes rejseruter kronologisk og giver desuden et indblik i de vilkår, han arbejdede under på Færøerne, hvor han opholdt sig fra den 8. august til den 14. september 1805 (Johnstrup, 1878).

Giesecke havde et usædvanligt levnedsløb og er en af de mest spændende personligheder i dansk-grønlandsk geologihistorie; i Grønland bærer adskillige lokaliteter hans navn. Han blev født i Augsburg i Bayern i 1761. Hans døbenavn var Johann Georg Metzler, men af ukendte årsager valgte han som voksen at kalde sig Karl Ludwig Giesecke. Undertiden flettede han

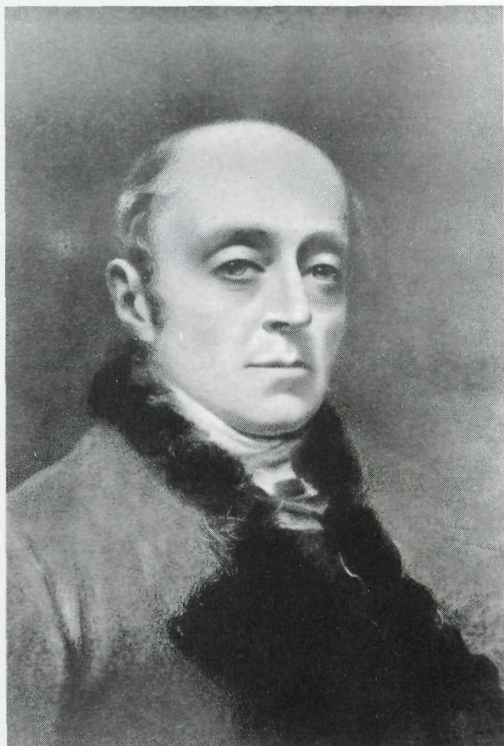

Fig. 1. Karl Ludwig Giesecke (1761 - 1833).
Fotografisk kopi efter en trækulstegning af Sir Henry
Raeburns maleri i Royal Dublin Society.

dog navnet Metzler ind i sine underskrifter. Han studerede efter gymnasietiden jura i Göttingen, hvor han også begyndte at interessere sig for mineralogi. En tid beskæftigede han sig med teater i Wien – han er muligvis forfatter eller medforfatter af librettoen til Mozarts »Tryllefløjten«. Ved uropførelsen i Wien 1791 havde han rollen som Første slave. Senere blev han kongelig preussisk bjergråd, foretog mineralogiske indsamlingsrejser i Europa, besøgte i 1805 Færøerne og tilbragte årene 1806 – 1813 i Grønland, blev herefter professor i mine-

ralogi i Dublin, hvor han døde den 5. marts 1833, 72 år gammel. (Den mest omfattende biografi over Giesecke er skrevet af geologen og grønlandsforskeren K.J.V. Steenstrup, 1910).

Giesecke var i Sverige i 1804 og opholdt sig både før og efter denne rejse i København. Hans ønske var at foretage en mineralogisk indsamlings- og undersøgelsesrejse til Grønland, men forinden tilladelsen hertil forelå, nåede han i 1805 at foretage en rejse til Færøerne. I en skrivelse af 5. juli 1805 står der:

»Da preuss. Bergraad Giesecke med høieste Tilladelse agter at foretage en mineralogisk Reise til Færø, hvortil han herfra afgaaer med Skibet Fredens Forsvar, anmodes det Kgl. Rentekammer at ville paalægge Øvrigheden i Landet at vise ham al mulig Forekommenhed og Veiledning til at opnaa Hensigten af hans Reise.

Kgl. grønl. & færøiske Handelskammer
(Betegnet Fær. & grønl. J.C. No. 9).

Der har ganske givet været en generel vilje til at hjælpe Giesecke, men det har været forbundet med vanskeligheder. Således skriver handelsforvalter M.H. Mørck den 31.8.1805 fra Tórshavn til Handelskammeret, at han har gjort alt, hvad der stod i hans magt for at gøre Gieseckes ophold så bekvemt som muligt, men at det i særdeleshed var vanskeligt at skaffe ham »*Logement hos en eller anden skikkelig familie i Thorshavn*«, da han ikke selv havde mulighed for at tage ham i kost og logi. Endelig havde pastor Begtrup tilbudt ham ophold i præstegården i Sandegierde, 1/4 mil fra Thorshavn, og Begtrup havde også

skaffet ham folk og fartøjer til hans omrejse (Fær. Jour. B. No. 1490).

Giesecke ankom med Fredens Forsvar til Tórshavn den 8. august. Af bevarede kvitteringer fremgår det, at der af den færøske Handels kasse kunne ydes ham indtil 600 rigsdaler til at dække hans rejseomkostninger.

Han blev indkvarteret hos pastor Joachim Begtrup i Sandegierde (Sandagerði), og her blev han mødt med meget stor velvilje og gæstfrihed. Præsten overlod ham dels sit studereværelse, for at han kunne få fuldstændig arbejdsro, dels et forråds-kammer, hvor han kunne anbringe de indsamlede mineraler. Disse har sikkert fortrinsvis været zeoliter, som på den tid var meget eftertragtede, og som findes smukt udviklet mange steder på Færøerne. Begtrup gav ham på rejserne rundt på øerne breve med til præsterne, fordi det var dem, der bedst kunne give ham oplysninger om lokale forhold, og som »på *Almuen ventedes at have megen Indflydelse*«. Endvidere blev han forsynet med madkurve, rejseskrin – hans egne kufferter var for tunge at bære rundt med på ture inde i landet – samt søklæder. Og ikke nok med det, Begtrup lod sin degn tage med som hans tjener, fordi degnen ikke blot havde godt kendskab til strømforholdene, men yderligere talte både færøsk og dansk. At det i denne situation var en fordel at have en mand med, som kunne tale dansk, må betyde, at Giesecke allerede på det tidspunkt har haft i hvert fald lidt kendskab til det danske sprog.

At pastor Begtrup ikke har haft ret meget mere, end der var nødvendigt for, at han kunne opretholde livet for sig selv og sin

familie, fremgår af et brev, han den 11. juni 1806 skrev til Handelsdirektionen:

Jeg har med sand Taknemmelighed modtaget Direktionens naadige Skrivelse af 7. f.M. og den dermed fulgte anvisning.

Det er mig usigeligt kjært, at Hr. Bergraad Giesecke har været alt tilfreds med mit Forhold, og at samme har modtaget Direktionens skjønnende Bifald, og som det stedse skal være min Bestræbelse værdig at fortjene. De vil derfor modtage min underdanigste Taksigelse for de tilsendte 50rd, samt den erholdte Tilladelse for Eftertiden at faa mine Varer ud med Handelens Skibe, som det eneste Middel, hvormed jeg seer mig istand at leve med Kone og Familie, da jeg som Præst i Thorshavn for det meste maa tjene for intet.

Underdanigst

(sign.) Begtrup.

Da Giesecke rejste fra Færøerne, forsynede fru Begtrup ham med et levende lam og en madkurv, da han havde ytret, at han ikke altid tålte den stærke, nærende skibskost. Så man kan gå ud fra, at der blev gjort alt, hvad der stod i præstefamiliens magt for at gøre hans ophold så bekvemt som muligt.

Den 24. september skriver Giesecke om bord på galeasen Fredens Forsvar, da den er ud for Lindesnes i det sydligste Norge, et brev til den kongelige Handels Direktion. I dette brev, hvori han takker for Direktionens støtte til rejsen, giver han udtryk for sin store taknemmelighed over al den hjælp, der fra alle sider er strømmet ham i møde på Færøerne. Han tilføjer, at han regner det som sin pligt at tilstille Direktionen en nøjagtig beretning om alt, hvad han har

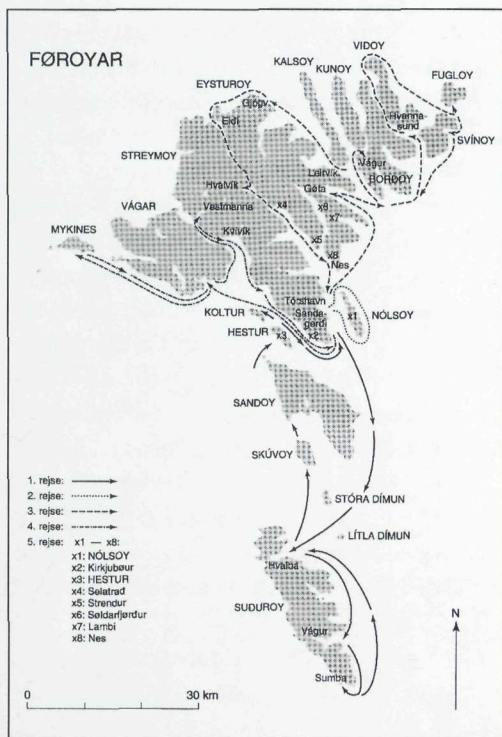

Fig. 2. Rekonstruktion af Gieseckes rejseruter, som de mest sandsynligt blev gennemført.

set og hørt. Han vil nu bruge vinteren til at gennemtænke alle sine oplevelser og gøre rede for sine tanker herom.

Denne beretning, »Bergraad Gieseckes Geognostiske og Mineralogiske Bemærkninger over de færøske Insuler med Bilag«, blev da også afleveret. Men i en tilføjelse til Geologisk Museums kopi af Jour. C. No. 1643 står der at læse: Ere ei at finde! K.J.V. Steenstrup (1910) mener, at beretningen kan være bortkommet ved udlån.

Begtrup indsendte en specificeret regning over udgifter i forbindelse med Gie-

seckes bådrejser rundt til øerne. Det fremgår heraf, at der ved landfogedens hjælp blev skaffet »en stor Baad med 8 duelige Mænd ethvert sted«. Gengivelsen af regningen, som er kvitteret af:

Karl Ludwig Metzler, kaldet Giesecke, Kongl. Preuss. Bjergraad, ses nedenstående.

(Regningens stavemåde er bibeholdt, datoerne er en senere tilføjelse).

	Rigsdaler	Mark	9. August Skilling
Fra Sandegjerde til Suderø	8		
- Qualbø - Waag	2		
- Waag - Sumbø og derfra til Qualbø	3		
- Suderø - Skuø	4		
- Skuø - Sandø	1	4	
- Sandø - Hestø	1	4	
- Hestø - Kolter - Sandegjerde	1	4	8

			21. August
- Sandegjerde rundt om Naalsø og tilbage	3	1	8
- Sandegjerde - Giøtte	3		
- Giøtte - Quannesund	4		
- Quannesund - Vidørø		3	
- Vidørø - Fuglø og Svinø	3	2	
- Svinø - Vaag	3	2	
- Vaag - Leervig	1	4	
- Leervig - Giov	1	4	
- Giov - Eide	1	1	8
- Eide - Qualvig	1	1	8
- Qualvig - Næs	1		
- Næs - Sandegjerde	1		

- Sandegjerde - Vaagø	4		
- Vaagø - Myggenæs og tilbage	4		
- Vaagø til Vestmanhavn	2		
- Vestmanhavn - Quivig	1	1	8
- Quivig til Sandegjerde	4		
For Landture i Suderø og Vaagø	3		
Hans Johnsen Laits (?) som 31. Aug. tjener efter Quittering	7		
	72	3	8

Den 14. september 1805 har Giesecke bevidnet rigtigheden af endnu en regning. Da skibet Fredens Forsvar på grund af mod-

vind måtte blive liggende i Tórshavn i nogle dage, havde han benyttet lejligheden til at foretage endnu nogle ekskursioner, og regningen lyder på:

En stor Baad med 8 Mand til Nolsøe, Kirkebøe, Hestø, Zelletræ, Strænder, Solmondo, Lamehaugue og Næs i 6 Dage.	24 rd
Hans Jensen som Tjener ligesaa á 2 Mark	2 rd
	26 rd

Af disse regnskaber fremgår det således, at Giesecke nåede at besøge næsten alle øerne, kun Kunoy, Kalsoy samt Stóra og Lítla Dímun er ikke nævnt. Fig. 2 viser en rekonstruktion af rejseruterne, som de mest sandsynligt blev gennemført.

K. Rørdam mener, at hele Gieseckes indsamling af færøske mineraler gik tabt ved englændernes bombardement af København i 1807 (Rørdam, 1892). Dette behøver dog ikke at være tilfældet, eftersom der i regnskabsprotokollen for Universitetets Natural-Theater, der omfattede både Zoologisk og Geologisk Museum, er opført en udgift på 39 rigsdaler for færøske mineraler, købt af Bergraad Giesecke. Det forekommer ikke sandsynligt, at museet skulle have betalt for en samling mineraler, der ikke var leveret. Tilmed er udgiftsposten indført den 20. april 1806, dagen efter at Giesecke var afsejlet til Grønland.

Imidlertid er det ikke lykkedes at finde en specifikation over, hvilke mineraler, det drejede sig om. Ej heller har det været muligt at identificere mineralerne i Geologisk Museums mineralsamling.

Dokumenterne i Rigsarkivet efterlader et indtryk af Giesecke som en flittig og beskednen mand, der ikke glemte at udtrykke sin

taknemmelighed over al den hjælp, der så beredvilligt blev ydet ham på Færøerne. Og samtidigt kan der hermed også føjes et lille nyt kapitel til Færøernes geologiske udforskningshistorie.

Tak

Jørgen Steen Jensen, Nationalmuseet, Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, har venligst tydet de gotisk skrevne signaturer vedrørende møntenhederne.

Litteratur:

- Johnstrup, F. 1878. *Gieseckes mineralogiske rejse i Grønland*. København. 372 s.
- Rørdam, K. 1892. Giesecke, Karl Ludwig. *Biografisk Lexicon*. København.
- Steenstrup, K.J.V. 1910. Karl Ludwig Gieseckes Mineralogisches Reisejournal über Grönland 1806-13. 522 s. *Meddr. Grønland*, 35.
- Arkivalier fra Rigsarkivet og Geologisk Museums arkiv.
- Gunni Jørgensen
Geologisk Museum
Københavns Universitet
Øster Voldgade 5-7
DK-1350 København K.
Tel: (+45) 3532 2345
Fax: (+45) 3532 2325